

De homeopathie als pseudowetenschap

De homeopathische leer is een typisch voorbeeld van een pseudowetenschap. Zonder een reeks van objectieve waarnemingen wordt een theorie opgesteld, het 'similia principe'.

In een beschouwing in het *Pharmaceutisch Weekblad* van 9 december 1994 ter gelegenheid van een jubileumbijeenkomst van Nehoma (Nehoma is de overkoepelende organisatie van homeopathische en fytofarmaceutische bedrijven) wordt door de aanhangers van de leer der homeopathie gezegd dat bij homeopathische middelen geen effecten worden waargenomen. De consequente uitwerking van het 'similia-principe' en de daaraan gekoppelde ideeën van de effecten van zeer hoge vergunningen leidt, zoals verwacht, tot de fantastische consequentie dat een vloeistof (of zelfs vaste stof) waarin geen enkele molecule van de veronderstelde actieve stof meer aanwezig is, een therapeutisch resultaat kan veroorzaken. Natuurlijk, Hahnemann (en zijn navolgers) zei (zeggen) dat er sprake zou zijn van waarnemingen waarvoor een sluitende verklaring voor de theorievorming ontbrak. Dit berust op een misverstand: er is bij deze zogenaamde waarnemingen niet sprake van *objectieve waarnemingen* die bij *herhaling* worden gedaan. Tot op de dag van vandaag is niet vastgesteld dat met op de homeopathische theorie en praktijk bereide middelen een therapeutisch effect kan worden verkregen. Pas als zo'n effect vaststaat (de waarneming), heeft het zin aandacht aan theorievorming te schenken.

Inderdaad, aanhangers van de homeopathie verwijten hun tegenstanders, zonder enige reden overigens, dat deze hun 'leer' verwerpen, omdat ze niet aan de theorie willen. Maar ook dat is een misverstand. Deze tegenstanders zijn er op uit eerst een effect te zien; daarna is er de tijd voor theorievorming en experimenten.

Homeopathie en wetenschappelijk onderzoek

Een flink aantal jaren geleden probeerde ik met professor Ariëns, net als ik een verklaard scepticus ten aanzien van de homeopathie, met VSM tot een onderzoek te komen dat de *aard van waarnemingen* (in de zin zoals hierboven bedoeld) zou kunnen krijgen. We wilden vaststellen, door gebruik te maken van specifieke antilichamen, dat er in 'homeopathische verdunning' toch nog zo iets als een afdruk van de oorspronkelijke stof zou zijn. Er zou gebruik worden gemaakt van echte blanco's, de experimenten zouden door een onafhankelijk laboratorium 'klinisch' worden uitgevoerd. Het gesprek met de wetenschappelijke directie van VSM werd gevoerd in het bijzijn van dr. R. van Wijk, celbioloog (Medische Faculteit, Universiteit Utrecht), adviseur van VSM.

Het gesprek leidde tot niets. VSM gaf al zoveel geld uit aan research, zei men, en eerst zouden de resultaten van een groot onderzoek uitgevoerd door Van Wijk en zijn collegae worden afgewacht. Inderdaad, Van Wijk heeft met VSM-steun inmiddels een groot programma uitgevoerd en recentelijk verscheen de publikatie "Cultured mammalian cells in homeopathy research; the similia principle in self-recovery". De publikatie, een boekwerk van 230 pagina's, werd door de Universiteit van Utrecht gepubliceerd en kreeg in de dagbladen veel aandacht. Door VSM wordt het werkstuk in De Volkskrant van 12 november 1994 begroet met "een belangrijke stap" vooruit, terwijl VSM gelijk meedeelde het onderzoek verder te zullen steunen (en ik had toch zo gehoopt nu eens aan de beurt te zijn).

VSM heeft uiteraard gelijk in het getoonde enthousiasme. Velen zullen immers geloven wat sommige kranten suggereerden: een bewijs voor de werkzaamheid van de homeopathie. Natuurlijk

is dat niet waar. En Van Wijk realiseert zich dat, gezien enkele uitspraken die in dagbladen verschenen. Maar tegelijkertijd weet hij ook op welke manier VSM de publikatie gebruikt. Net zoals de bekende Benveniste-publikatie destijds volstrekt ten onrechte zoveel positieve reacties veroorzaakte, net zoals de publikatie van Knipschild *et al.* enige jaren geleden velen deed geloven "Zie je nou wel, homeopathie werkt!". Wetenschappers zouden zich veel meer de reikwijdte van hun publikaties en uitspraken moeten realiseren dan ze veelal doen.

Het onderzoek van Van Wijk

Wat hebben Van Wijk *et al.* gedaan? Men wil zo graag het similia-principe bewijzen, de theorie waarop het bouwwerk van de homeopathie berust. Ze behandelen culturen van geïsoleerde cellen met een schadelijke concentratie van een metaalzout (cadmium of arsenicum) of brachten de cultuur op een schadelijk hoge temperatuur. Vervolgens werd waargenomen dat er bij de cellen snel sprake was van gewinning. Bovendien stelde men vast dat culturen die bloot waren gesteld aan een schadelijke dosis cadmium (ionen) zich sneller herstellen als tijdens de herstelfase een lage concentratie van hetzelfde cadmium aanwezig is.

Het similia-principe werkt, zo wordt bijna gejuicht. Maar Van Wijk *et al.* weten maar al te goed dat hun waarnemingen niet zoveel om het lijf hebben. Adaptatie van biologische systemen aan toxische invloeden is een maar al te bekend fenomeen. Bacteriologen weten daar van mee te praten; de multiresistente bacteriestammen vormen een groot probleem. Maar er zijn ook hogere organismen die op een vergelijkbare manier reageren: er zijn zelfs insecten die niet meer kunnen leven zonder DDT. Inderdaad, ook bij farmacodynamische effecten (effecten op lichaamseigen cellen, in tegenstelling tot effecten bij chemotherapeutische zoals bacteriële stoffen) is er sprake van snelle gewinning. In die gevallen berust het effect op up- of down-regulatie; een stimulans van de receptor maakt deze receptor minder gevoelig, terwijl er bij een blokkade het omgekeerde gebeurt. In de farmacotherapie zijn er belangrijke consequenties; bij de toepassing van blokkers (b.v. de bekende beta-blokkers) mag de therapie niet abrupt gestopt worden, omdat het receptorsysteem overgevoelig is geworden. En wat te denken van de vele werkelijk verslaafde, aan welk middel dan ook, mensen? Hier werkt een vergelijkbaar principe.

Het grootste deel van de studie van Van Wijk beschrijft de mogelijke verklaring van het ontstaan van de resistentie, de inductie van de zogenaamde 'heatshock proteins' (*hsp's*): eiwitten, die door een cel worden geproduceerd onder invloed van een schadelijke stof of schadelijke omstandigheden (hitte b.v., vandaar de naam). Dit deel van het werk, hoe zorgvuldig ook uitgevoerd, voegt eigenlijk niets toe. De *hsp's* zijn bekende celfactoren; over de precieze rol van de *hsp's* is evenwel nog lang niet alles begrepen. Het eventuele belang van de studies betreft de resistentie, maar daar blijkt ook dus niets nieuws onder de zon te zijn, zeggen deskundigen.

Het werk dat gepubliceerd wordt, ziet er technisch goed uit. Het valt wel op dat de auteurs regelmatig over effecten spreken, zonder aan te geven dat er sprake is van statistische significantie, hetgeen nogal ongebruikelijk is in wetenschappelijke publikaties.

Kritiek op het werk van Van Wijk

Celbiologen blijken van mening te zijn dat Van Wijk niets bijzonders heeft gemeten. Natuurlijk denkt Van Wijk daar anders over, maar ook volgens de literatuur, zoals die in de publikatie door de auteurs zelf wordt aangehaald, lijkt hij daar weinig redenen voor te hebben.

Er zijn een aantal aspecten die wèl zeer opvallend zijn. De auteurs lijken niet het 'echte' homeopathische principe te volgen: cadmium wordt met cadmium bestreden. Dat zij zo. Onbegrijpelijk is het dat waar de aanhangers van de homeopathie zo vaak spreken van "heel de mens" en "niet een ziekte maar een zieke wordt behandeld", nu hun gelijk proberen te halen door geïsoleerde cellen te bestuderen. Vreemd.

Maar er is nog een veel serieuzere kritiek op het werkstuk, vooral omdat de resultaten in verband worden gebracht met het homeopathische principe. Homeopathie is gebaseerd op de theorie van het similia-principe en wordt gekarakteriseerd door de toegenomen werkzaamheid bij toenemende verdunning. In de studies van Van Wijk worden normale concentraties toegepast, niks geen hoge 'potenties'. Ook dat zij zo; Van Wijk probeert daar, niet erg overtuigend, een rechtvaardiging voor te vinden. Het lijkt echter ontwaarschijnlijk dat de echte lage concentraties niet zijn 'geprobeerd'. Een positief resultaat zou immers zeer van pas komen. Als deze veronderstelling juist is, is het erg opvallend dat de gevonden resultaten niet zijn gepubliceerd.

Het ware voor de aanhangers van het similia-principe ook gewenst geweest dat de onderzoekers zouden hebben aangetoond dat ook bij de door hen toegepaste concentraties het effect toeneemt als de concentratie wordt verlaagd. Helaas, de auteurs laten na zo'n omgekeerde dosis-werking relatie te laten zien, sterker nog, er wordt zelfs niet over gesproken. En dat doet mijn inziens de deur nog eens dicht.

De publiciteit

De vraag is natuurlijk wat we met zo'n publicatie als die van de groep van Van Wijk aanmoeten. Negeren? Nee, het zijn gevaarlijke documenten in de handen van producenten van homeopathische

produkten. Steeds weer wordt er willens en wetens naar publikaties als die van Benveniste, van Knipschild en nu die van Van Wijk verwezen. "Vertrouw op homeopathie, zie de studie van Van Wijk". Publikaties als de nu bekritiseerde zullen niet snel in de gewone wetenschappelijke tijdschriften verschijnen. Maar je kunt ze natuurlijk altijd zelf uitgeven. Of bijvoorbeeld een stichting of vereniging gebruiken. Of proberen de hoedster van de wetenschap, de universiteit, voor je kar te spannen. Dat is Van Wijk, en VSM, gelukt. Niet alleen blijkt de Universiteit Utrecht kennelijk weinig kritisch te zijn in dit soort gevallen, ze beschouwt de studie kennelijk zo belangrijk dat er in de promotionele activiteiten van deze universiteit melding van wordt gemaakt.

De rol van de overheid

Het wordt tijd dat de overheid eens wat beter gaat letten op haar taak ten aanzien van de aanprijzingen van wat als geneesmiddel wordt aanbevolen. Jarenlang wordt al gearzeld met betrekking tot een verplichte, normale registratie, ook voor homeopathische produkten. Zoiets lijkt moeilijk te zijn, zonder dat duidelijk is waarom dan wel. Maar ook ten aanzien van reclame zijn maatregelen gewenst. En hier zijn er toch simpele regels? Het is toch eenvoudigweg verboden om medische claims te bezigen voor niet geregistreerde produkten? En ten aanzien van reclame voor geneesmiddelen, laten we voor één keer de produkten zomaar eens noemen, toch ook nog zoiets als een code waarin de georganiseerde industrieën afspreken aan welke regels men zich zal houden. "Vertrouw op homeopathie", waarom eigenlijk? Omdat publikaties als die van Van Wijk iets willen doen geloven? Nou, dan zijn er heel veel meer publikaties waaraan je zou kunnen ontleen dat er geen reden is op de homeopathie te vertrouwen. En daar zou de overheid ook eens op kunnen letten: geen bewijs voor effectiviteit zou toch tot verbod op verkoop moeten leiden?

H. Timmerman.

Correspondentie

"Allopathische geneesmiddelen"

In een artikel in het Pharmaceutisch Weekblad nr 45 van onze voorzitter, de heer C.N.M. Renckens, en ook in ons eigen Actieblad zelf kom ik meer dan eens het woord "allopathie" tegen. Naar mijn weten is het begrip "allopathie" door homeopathen uitgevonden en daarmee impliciet onzinnig. Homeopathen kennen aan het begrip "allopathische geneesmiddelen" de betekenis toe van geneesmiddelen die tegengestelde (letterlijk: vreemd of van buiten af) verschijnselen effectueren als de ziekte die men wil genezen. Dit zoals bekend in tegenstelling tot homeopathische middelen die juist dezelfde uiterlijke verschijnselen geven als de ziekte zou kunnen doen. Voor de meeste huidige vormen van pharmacotherapie is het begrip "allopathie" een volstrekt onzinnige en simplistische weergave. Te denken valt aan ondermeer substitutietherapieën zoals met insuline of thyroxine, profylaxe met vaccins, hypertensiebestrijding met bijvoorbeeld ACE-remmers, SSRI's bij vitale depressies, enz., enz., enz. Kortom het woord "allopathie" past slechts bij de naïeve en simplistische denkwijze van homeopathen.

Ik stel dan ook voor dat in navolging van o.a. de inspectie volksgezondheid wij uitsluitend spreken van:

- 1: geneesmiddelen (en niet allopathische- of reguliere geneesmiddelen);
- 2: homeopathische middelen (en niet homeopathische geneesmiddelen).

R.M. Veldmeijer, Ouderkerk aan den IJssel.

U heeft volkomen gelijk. Ook ik heb een enorme afkeer van het woord 'allopathie', een soort scheldwoord, dat door de homeopaat wordt gebruikt om te suggereren, dat er twee gelijkwaardige, concurrerende types geneesmiddel zouden bestaan. Ik vermijd het woord dan ook zo veel mogelijk. Als ik het al eens gebruik, dan is er sprake van een 'slip of the pen' van het meest vervelende soort. Het stuk, dat De Vries en ondergetekende in het Pharmaceutisch Weekblad nr. 45 van 1994 schreven, heb ik driemaal nagelezen, maar ik kwam daarin gelukkig het woord allopathie niet tegen! Ik wil echter hierbij beloven, dat voortaan ieder die mij op het gebruik van die afschuwelijke term betrapt, vorstelijk beloond zal worden. (En daarbij mag rustig gedacht worden aan een Kwatta-reet of aanverwant lekkers!) Overigens wilde ik dat de woordkeus van VWS en inspectie zo zorgvuldig was als de heer Veldmeijer stelt. De heer mr. drs. J.A. Lisman, verbonden aan het ministerie van VWS, die in hetzelfde nummer van het Pharmaceutisch Weekblad de voorgenomen regelgeving met betrekking tot de homeopathica uiteenzette, gebruikte helaas het woord 'allopathische middelen' in zijn stuk. Ook de hoofdinspecteur farmacie en medische technologie, de heer P.H. de Vree, sprak in een toespraak tot NEHOMA op 18 november 1994 herhaaldelijk van 'allopathie'. Het kan zijn, dat hij zich in dat zwakbegaafde gezelschap in voor hen zo begrijpelijk mogelijke taal uitdrukte, maar betreurenswaardig blijft het wel. Zoals wij het overigens ook betreurenswaardig en onbegrijpelijk vonden, dat De Vree in diezelfde toespraak NEHOMA, die zijn tienjarig bestaan vierde (waar blijft de tijd?), veel voorspoed toewenste.

C.N.M. Renckens.

Over Voll, Popp e.a.

"Homeopathie begint, waar wetenschap ophoudt"

Fred Neelissen is tandarts te Overveen en voor onze lezers bepaald geen onbekende (*Actieblad* maart 1989). De reden daarvoor is, dat Neelissen niet gewoon tandarts is, maar een homeopathisch tandarts, die daarnaast nog zeer vaardig is op het gebied van de electro-acupunctuur van Voll (*Actieblad* januari 1990). Neelissen voert nog slechts op parttime-basis een gewone tandheelkundige praktijk, maar besteedt meer aandacht aan zijn alternatieve praktijk. Hij neemt daarbij ook patiënten in behandeling, die men bij een tandarts niet zo snel zou verwachten. Last van duizeligheid, moeheid, allergie, darmontstekingen, hartproblemen: bij Neelissen kan men terecht! Neelissen, die vroeger in de Nederlandse Maatschappij voor Tandheelkunde (NMT) een redelijk gezaghebbend man was en ondanks zijn kwakzalverijen nog steeds lid is van de afdelingsraad Haarlem en omstreken van de NMT, was de eerste voorzitter van de door VSM krachtig in het zadel geholpen Nederlandse Vereniging van Homeopathisch Tandartsen (NVHT).

In die kwaliteit deelde hij in interviews mee, dat ziekten en klachten ten gevolge van amalgaam prima met behulp van de electro-acupunctuur van Voll konden worden opgespoord. Hij is regelmatig te vinden in de brievenrubriek van het *Nederlands Tandartsenblad* (NT) en het wetenschappelijke *Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde* (NTT), waar hij zijn alternatieve opvattingen met verve uitdraagt. Voorzitter van de NVHT is hij niet meer, maar hij heeft zeker een waardig opvolger gevonden in de Uitgeester tandarts Heintzberger. Deze is niet alleen praktiserend homeopaat, maar hij heeft ook uitgesproken opvattingen over het werkingsmechanisme van die duistere geneeswijze.

Zo stelde Heintzberger in het advertorialblad *Tandartspraktijk* van februari 1994, dat 'homeopathie begint waar wetenschap ophoudt'. Hij wees daar ook op de 'ontdekkingen' van de Duitse celbioloog Popp (die geen enkel artikel in een goed peer-reviewed tijdschrift heeft gepubliceerd), die meent dat cellen biofotonen produceren ('een soort electro-magnetische frequentie') en dat de werking van homeopathie zou berusten op het uitstralen van een electro-magnetische frequentie, die voor elke cel zeer specifiek zou zijn. Ook beroept Heintzberger zich op de Duitse natuurkundige Burgard Heim, die 'het bestaan van de 4e, 5e en 6e dimensie heeft aangetoond met een nauwkeurigheid van minstens acht cijfers achter de komma'. (Op feestjes klaagt hij tegen zijn vrienden: 'Mijn vrouw begrijpt mij niet!')

Geen wetenschappelijke onderbouwing

De heer J.W. Copius Peereboom is toxicoloog/milieukundige en was, hij is inmiddels gepensioneerd, eerder directeur van het Instituut voor Milieuvraagstukken van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij is na zijn pensionering niet gaan genieten van zijn hobby's, maar blijft het Nederlandse volk waarschuwen voor de gevaren van milieuverontreiniging. Omdat echte ziekte ten gevolge van milieuvervuiling nog steeds maar moeilijk aantoonbaar is, heeft de heer Copius Peereboom ook zijn toevlucht genomen tot de alternatieve geneeskunde om de 'milieu-ziekten', die volgens hem zeer veel voorkomen, te diagnostiseren en vervolgens ook te behandelen. Hij beschrijft in een artikel in het kwakzalversblad *Tijdschrift voor Integrale Geneeskunde* (1994; 9 (5) 193-194), dat reguliere artsen ('deze machtige groep medici') te weinig oog hebben voor milieuziekten en vindt dat alternatieve artsen zich in dit opzicht gunstig onderscheiden. Deze 'klinisch-ecologisch werkende' artsen zijn er nog maar weinig. (Een voorbeeld is de Bossche reumatoloog J.R.

Tisscher, die zich zelf ook klinisch ecooloog noemt en behalve als zodanig ook bekendheid geniet door zijn propaganda voor het Chinese natuurprodukt Chien Pu Wan, dat volgens hem helpt bij spier- en gewrichtspijnen.) In het artikel van Copius Peereboom wemelt het van de uitspraken, waarvoor elke wetenschappelijke onderbouwing ontbreekt. Hij stelde o.a., dat de meeste mensen, die 30-40 jaar in een sterk verontreinigd werkmilieu hebben gewerkt, meestal in de WAO zitten. Een 'onderzochte groep in Wenen' vertoont tekorten aan essentiële spore-elementen en is bovendien nog eens vergiftigd door te hoge lood-, kwik- en cadmiumbelasting. Maar liefst 91% van de onderzochte groep zou hieraan lijden!

Ook zou de hoge milieubelasting in ons land tot de ontwikkeling van vele allergieën leiden. Uitgedokterde patiënten, die door de reguliere geneeskunde naar de psychiater worden verwezen, kunnen door alternatieve artsen en orthomoleculairen prima worden geholpen. 'De aard van de overgevoeligheid kan nader worden omschreven en geïnterpreteerd via de bioresonantietherapie, de sublinguale druppeltest, electro-acupunctuur en dergelijke'. Therapeutisch, aldus Copius Peereboom, kunnen bepaalde desensibilisatiemethoden en homeopathische methoden goede resultaten opleveren. Naar aanleiding van dit artikel richtte ons bestuurslid Timmerman zich in een persoonlijk schrijven tot de auteur met een verzoek om opheldering en toelichting, maar de heer Copius Peereboom gaf er de voorkeur aan op zijn vragen en bezwaren niet in te gaan. Hij reageerde zelfs in het geheel niet.

Steeds maar: de amalgaam-bangmakerij

Toen de redactie van het VPRO actualiteitenprogramma *Lopende Zaken*, dan ook aandacht wilde besteden aan de amalgaam-discussie, die in de tandheelkundige vaktijdschriften en de damesbladen woedt, had zij het bij de keuze van de 'deskundigen' niet moeilijk. Behalve de voorzitter van de NMT, Van den Hul, en de tandheelkundig adviseur van VWS, Van den Heuvel, werden natuurlijk uitgenodigd..... Neelissen en Copius Peereboom. Het werd een gedenkwaardig programma op die zesde november 1994. De programma-maker Jurgen Jude legde in elkaar steeds afwisselende vraaggesprekken met de vier genodigden de alarmerende uitspraken van de toxicoloog en de nu 'biologisch tandarts' hetende Neelissen steeds op indringende wijze voor aan de beide reguliere tandartsen.

Het programma ging voor een groot deel van de tijd over de giftigheid van kwik en over de vergaande maatregelen, die thans in Duitsland zijn genomen met betrekking tot amalgaam. Toen Van den Hul eenmaal liet vallen dat de amalgaam-bangmakerij afkomstig was uit bepaalde alternatieve kringen, werd hem dat meteen onmogelijk gemaakt door de interviewer, die daarvan niets wilde weten. En inderdaad de beide alterneuten waakten er zorgvuldig voor om ook maar één moment argumenten uit de alternatieve geneeskunde te hanteren. Amalgaamvergiftiging wordt volgens Neelissen niet door electro-acupunctuur vastgesteld (hij doet in zijn eigen praktijk niets anders!), maar natuurlijk met kwikmetingen in bloed, speeksel en urine voor en na toepassing van de chelator DMSO. De beide reguliere tandartsen bleven rustig doch beslist de paniekverhalen afwijzen, maar toonden geen enkele verontwaardiging of ongerustheid over de kwalijke praatjes van hun opponenten. Deze beide brachten hun verhaal overigens ook op rustige en bijna geleerde wijze, zodat de conclusie voor de leek niet eens zo gemakkelijk te trekken zal zijn geweest.

Eén van die leken was het Tweede-Kamerlid T. Varma (Groen Links), die dan ook in de gepresenteerde gegevens aanleiding vond om minister Borst te vragen of die bereid was het gebruik van amalgaam te verbieden, "als niet onomstotelijk vastgesteld wordt dat amalgaam op geen enkel moment schadelijk is voor de gezondheid". De minister heeft inmiddels geantwoord: er is geen reden voor een

verbod op het gebruik van amalgaam. Een verband tussen bepaalde ziekten en amalgaamvullingen in het gebit is nooit aangetoond. Vrijkomend kwik uit amalgaamvullingen blijft ver onder de veiligheidsnormen. En de overdreven voorzichtigheid van het Duitse Bundesgesundheitsamt wordt door geen enkel ander Europees land of

door de WHO gedeeld. Tenslotte deelde de minister mee, dat de Gezondheidsraad in 1995 een advies over het gebruik van amalgaam zal uitbrengen.

Waarmee de storm in het glas water waarschijnlijk voorlopig weer is geluwd. Wilt u even spoelen?

Fontijn's lintje: zilver, geen goud

'Schudden is heel belangrijk: maar niet gewoon even wat heen en weer schudden, nee krachtig op en neer, zoals Hahnemann omschreef, op een boek slaan'.

J.L. Fontijn.

Ook hooggeplaatste personen kunnen zich wel eens vergissen of een minder goede dag hebben. Deze menselijke zwakheden zouden, binnen het kader van het nog altijd wat ondoorzichtige systeem van de koninklijke onderscheidingen, aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de zeldzame fouten, die ons geliefd vorstenhuis maakt bij het verlenen van dit type onderscheidingen. Werden wij enkele jaren geleden opgeschrikt door het bericht, dat het hare majesteit had behaagd om de Nederlandse Vereniging ter bevordering der Homeopathie (de patiëntenvereniging) het predikaat koninklijk toe te kennen, in november jongstleden viel uit de krant te vernemen, dat de voormalige VSM-apotheker Fontijn 'vanwege zijn bijzondere verdiensten voor de homeopathie' door de koningin werd verheven tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau!

De oppervlakkige toeschouwer zal zich natuurlijk hebben afgevraagd waarom onze vorstin iemand zou ridderen, die de homeopathie bevordert heeft. Het ging immers vooral ten gunste van zijn eigen portemonnee: de zakenman-apotheker Fontijn is er ongetwijfeld miljonair van geworden. En dat dankte hij bovendien ook nog in niet geringe mate aan het politieke wanbeleid, dat ervoor zorgde dat de homeopathica jarenlang volstrekt ten onrechte in het ziekenfondspakket waren opgenomen. (Pas in 1993 besloot de politiek de homeopathie definitief uit het verstrekkingenpakket te gooien vanwege het niet voldoen aan de criteria, opgesteld door de Commissie-Dunning). Na zijn afscheid van VSM in 1990 wijdde Fontijn zich aan de internationale bevordering der homeopathie en aan zijn voorzitterschap van NEHOMA. Ook daarin verloor hij de commerciële belangen van zijn VSM natuurlijk geen seconde uit het oog, want zoals hij bij zijn afscheidsinterview in het VSM-blaadje al zei: "Het accent van mijn werkzaamheden zal nu gaan liggen op overkoepelende werkzaamheden binnen de Schwabe-holding en de internationale ontwikkeling van de Schwabe Homeopathie-groep, waarvan VSM deel uitmaakt".

Voor al diegenen, die niet zo thuis zijn in de waarde en rangorde van de diverse koninklijke onderscheidingen, hier eerst een korte bijscholing. Die is nodig om de prangende vraag te beantwoorden of dat ridderschap in de Orde van Oranje-Nassau nu een hoge onderscheiding is en wie er nu eigenlijk zoiets ontvangen. Welnu, ons land kent drie ridderorden: de Militaire Willemsorde, de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje-Nassau. De eerste is bestemd voor militairen, die zich op het bekende terrein van 'moed, beleid en trouw' hebben onderscheiden. Hij bestaat uit vier klassen. De Orde van de Nederlandse Leeuw, ingesteld in 1815 door koning Willem I, is een vererende onderscheiding voor alle Nederlanders, die bewijzen geven van beproefde vaderlandsliefde, bijzondere ijver en trouw in het volbrengen hunner burgerplichten of buitengewone bekwaamheid in wetenschappen of kunsten. De Orde

J.L. Fontijn.

Het tegenwoordige directieteam van VSM: J.H. Roosenboom (met baard), F. Bech (de topman), drs. M.D. Dicke. "En nu: de handen in elkaar en schudden maar!"

van Oranje-Nassau tenslotte, ingesteld in 1892 in naam van Koningin Wilhelmina, is een vererende onderscheiding voor hen, die zich jegens de Nederlandse staat of maatschappij op bijzondere wijze verdienstelijk hebben gemaakt. De orde bestaat uit vijf klassen: Grootkruis, Grootofficier, Commandant, Officier en als laatste en laagste de Ridder. Aan de Orde is een eremedaille en een versiersel verbonden. Het versiersel vermeldt op één zijde de woorden 'Je maintiendrai' en op de andere kant 'God zij met ons'. Voor de eerste vier klassen is de uitvoering in goud, voor de ridders betreft het zilver. De versierselen worden in de praktijk nauwelijks gedragen en de uiterlijke herkenbaarheid van de laureaten blijft meestal beperkt tot een 'knoopsgatversiersel' in het linker knoopsgat.

Met enige tevredenheid kan dus geconcludeerd worden, dat onze verontwaardiging over dat lintje beperkt kan blijven: er is in ieder geval geen sprake van erkenning wegens bekwaamheid op het gebied van de wetenschap! Het uitbouwen van een klein apotheekje tot een miljoenenbedrijf met een omzet van ruim dertig miljoen gulden per jaar en met zo'n honderdtachtig medewerkers kan met enige fantasie maatschappelijk gezien wel als 'verdienstelijk' worden beschouwd. Werk, werk en nogmaals werk! Dat zijn bedrijf uitsluitend kwakzalversprodukten in de handel bracht, daar moet men zich dan natuurlijk wel even over heen zetten. (Drugsbaronnen worden toch ook niet onderscheiden?) Maar, ach, handel is handel en het zou kunnen zijn, dat iemand, die geen nep maar een echt nuttig produkt maakt misschien wel een hogere onderscheiding ten deel zou kunnen vallen.

Ook een andere redenering is echter mogelijk: getuigt het misschien niet juist van een fijn maatschappelijk 'Fingerspitzengefühl' van onze vorstin om één keer in de tien jaar een beperkt gebaar te maken richting alternatieve geneeswijzen? "Vooruit", denkt Zij dan, "elk jaar ontvangen tientallen, misschien wel honderden verdienstelijke landgenoten, werkzaam in de reguliere geneeskunde, een koninklijke onderscheiding. Laat Ik dan ééns per tien jaar de allerlaagste onderscheiding (geen goud, maar zilver), maar eens toekennen aan een bevorderaar van homeopathie of andere dubieuze geneeswijze. Zo blijf Ik in ieder geval koningin van alle Nederlanders, ook van kwakzalvers en hun lichtgelovige slachtoffers".

Hoe langer wij erover nadenken, hoe meer wij ervan overtuigd raken: er is geen sprake geweest van een slechte dag of een moment van onoplettendheid, nee: het is bewust beleid van een zeer wijze koningin. Wij kunnen ons derhalve weer vol trouw rond de troon van Oranje scharen en spreken de verwachting uit, dat het nu wel weer een jaar of tien zal duren voor de volgende alterneut zijn lintje ontvangt. Voorwaar, een geruststellende gedachte.

Drs. A.L. Ternee.

Minister Borst-Eilers antwoordt

Naar aanleiding van het protest tegen de afvaardiging van alternatieven in het z.g. management-comité van het COST B-4 project vervat in een brief van de Vereniging tegen de Kwakzalverij aan de Vaste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport ontving de Vereniging een brief van minister dr. E. Borst-Eilers. Het protest is afgedrukt op pag. 4 en 5 van dit nummer. Hieronder volgt de brief van de minister:

Uw brief van 28 januari 1995 geeft mij aanleiding het volgende op te merken:

1. de voordracht is niet via mijn ministerie gelopen: Economische Zaken heeft zich rechtstreeks gewend tot de secretaris van de voormalige commissie "Alternatieve Behandelwijzen en Wetenschappelijk onderzoek" van de Gezondheidsraad. De heer Engelbart was lid van de werkgroep, ingesteld door die commissie;
2. in februari 1992 is via het gangbare kanaal (het toenmalige blad Technieus Europa) de totstandkoming van het nieuwe COST-project inzake alternatieve behandelwijzen aangekondigd. Deze aankondiging is in 1993 nog enige malen herhaald;
3. de Commissie Ontwikkelingsgeneeskunde van de Ziekenfondsradaad heeft een onderzoeksvoorstel naar de effectiviteit van acupunctuur bij tennisellebogen gehonoreerd.

Hopelijk heb ik hiermede uw brief voldoende beantwoord.

Hoogachtend,
De Minister van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport
(w.g.) E. Borst-Eilers

Bram Jonas, nestor onder de noordelijke magnetiseurs

Neen, ze willen niets weten van de Jomanda's, de Rabindra's of van de Tubbergense gebedsgenezers: drie magnetiseurs uit de stad Groningen hebben een eigen vereniging opgericht. Nestor van het gezelschap dat tien leden telt, is de 65-jarige Bram Jonas, die achttien jaar ervaring heeft als magnetiseur. En dat "elke dag van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat".

Het Nieuwsblad van het Noorden ging praten met Bram Jonas en de dames Margaretha van der Molen (31) en Wilma Snitjer (33) en fotograaf Jaap Knigge kwam er bij om dit drietal te fotograferen. De vereniging blijkt inmiddels een beoordelingscommissie te hebben. Neen, nieuwe leden worden niet zomaar aangenomen. Er is nu eenmaal veel kaf onder het koren en de jonge vereniging wil alles in het werk stellen om tot een goede relatie met reguliere artsen te komen.

Doel van de jonge vereniging is, hoe kan het anders, te komen tot erkenning van het beroep paranormaal genezer en samenwerking met alternatieve en reguliere geneeswijzen. Men wil geen patiënten die niet eerst contact hebben gehad met huisarts of specialist. Vast tarief voor een behandeling is 25 gulden. "Als magnetiseur word je niet rijk", betoogde Jonas. Trouwens, Margaretha van der Molen

heeft nog een deeltijdbaan als receptioniste. Wilma Snitker heeft inmiddels haar baan bij de politie opgegeven. Ze zit dan ook al vijf jaar 'in het vak'.

De Noordelijke Vereniging van Magnetiseurs blijkt zich overigens wel bewust dat het tegen de stroom inroeien zal blijven. "We worden even vaak geprezen als verketterd", verzucht Jonas. Het is de bedoeling dat de jonge vereniging oefenavonden gaat houden, discussie-bijeenkomsten organiseert over de ethiek van 'het vak' en over medische vraagstukken en workshops zal organiseren. Dat belooft dus nog wat, daar in Groningen.

Hoogleraar zet de tanden in Q10

Swing levend, zo luidde de titel van een blad, dat onlangs hier en daar huis aan huis werd verspreid. Daarin werd fors reclame gemaakt voor een soort voedingssupplement, Q10. Het dagelijks gebruik zou van gunstige invloed zijn op het tandweefsel. Dat Q10 is een zogenaamd co-enzym dat als elektronen acceptor een belangrijke rol speelt in de stofwisseling. In dat Swing levend kwam ook een tandarts aan het woord, die in Amsterdam praktiseert. Hij verkondigde dat Q10 een uiterst nuttig voedingssupplement is dat parodontitis kan genezen. Hij maakte zelfs melding van niet minder dan 400 succesvolle behandelingen.

Prof. dr. W. Beertsen, voorzitter van de vakgroep Parodontologie van ACTA (de tandartsen-opleiding van de Universiteit van Amsterdam en van de Vrije Universiteit) heeft naar deze bevinding van de hoofdstedelijke tandarts navraag laten doen. Neen, het gold hier geen wetenschappelijk onderzoek. Het ging slechts om "een waarneming uit de praktijk", zo liet de tandarts weten.

In het Nederlands Tandartsenblad geeft prof. Beertsen het volgende commentaar:

- Q10 deficiënties zijn niet bekend;
- er is geen onderzoek dat lege artis (dubbelblind e.d.) is uitgevoerd en waaruit de gunstige effecten van Q10-suppletie op de parodontale gezondheid blijken. Hoewel er publikaties over Q10 door Pharma Nord (de producent) aan ons werden verstrekt, blijkt bij bestudering van dit materiaal dat geen van de studies wordt gekenmerkt door een wetenschappelijk verantwoorde opzet. Publikaties over Q10 in de betere internationale tijdschriften op het gebied van de parodontologie zijn ons niet bekend. De vakgroep Parodontologie van ACTA betreurt dat op een vrij schaamteloze wijze de indruk wordt gewekt dat Q10 als voedingssupplement ter bestrijding van parodontitis kan worden aangewend. Wij betreuren dit des te meer omdat deze actie de aandacht afleidt van waar het in de parodontologie eigenlijk om gaat: plaque-beheersing.

Stellingen

Homeopathie is vergelijkbaar met van een kater trachten te herstellen door malt bier te drinken.

Rob Berg, Universiteit van Utrecht.

Gezien de lange behandelperiode is het mogelijk dat geslaagde homeopathische behandelingen gevallen zijn waarbij de klacht vanzelf verdwenen is.

Ingrid J. Schippers, Rijksuniversiteit Groningen.

Heksen

Healing, Magic and Belief in Europe, 15th-20th Centuries, was de titel van de conferentie in Winschoten, georganiseerd door het Huizinga Instituut en de Amsterdamse *Foundation Research Magic and Witchcraft*. Vier dagen zouden gespecialiseerde historici uit de hele wereld *papers* over dit onderwerp presenteren. Hoewel het een besloten conferentie was, had ik na enig aandringen toch toestemming gekregen van het wetenschappelijk comité om een verhaal te houden over het placebo-effect.

Al na enkele inleidingen beseftte ik getuige te zijn van een wondere wereld, die geheel verschilde van het wetenschappelijk bedrijf zoals ik dat kende. Al in het begin werd de opinie geventileerd dat het positivisme niet geschikt was als model om historische verschijnselen te onderzoeken. Nu wil het geval dat sinds August Comte in 1842 de *Cours de philosophie positive* schreef deze benaderingswijze eigenlijk gemeengoed is geworden in de verdere westerse wetenschap. Comte vond dat de wetenschap zich aan de feiten diende te houden en niet uit moest gaan van uitgangspunten die oncontroleerbaar waren.

Het was onjuist, zo meldde een Engelse historicus die gespecialiseerd was in de demonologie, met een moderne positi-

vistische bril te kijken naar historische verschijnselen als hekserij, bezetenheid of duiveluitdrijving. Wanneer iedereen tijdens een historische periode in bezetenheid geloofde was dat werkelijkheid en waren wij niet gerechtigd daar vraagtekens bij te zetten. Dit fascinerende uitgangspunt bezorgde me een onrustige nacht. Voor mijn geestesoog spookten engelen die op naaldpunten dansten, mensen die in weerwolven veranderden, heksen die op bezems naar hun heksensabatten suidden en een wereld die eerst plat was maar zich toen omkrulde tot een bol.

Toen ik aan de beurt was en vertelde dat mensen soms beter worden wanneer ze ten onrechte menen een werkzame behandeling te krijgen en dat je dat kon illustreren aan de verschillen die er momenteel waren in de beoefening van de geneeskunde in diverse westerse landen, viel dat als een stok in een kippenhok. Mij werd op indringende wijze gevraagd wat de relatie was van dit vertoog met het thema van de conferentie en toen ik probeerde uit te leggen dat er in de tijd voor deze eeuw vrijwel geen werkzame medicijnen in Europa voorkwamen zodat alle *healing* in de voorliggende periode op *belief* beruiste en weliswaar *magic* leek maar in feite verkleard diende te worden door het placebo-effect waren de rapen gaar.

Ik beseftte dat ik geheel op eigen risico iets gevaarlijks had gedaan: ik was de grens naar een ander wetenschappelijk territorium overgestoken zonder mij tevoren op de hoogte te stellen van de zeden en gewoonten in dat gebied. Mijn aanwezigheid werd geduid als imperialisme, ik was gekomen, zo meende men klaarblijkelijk, om verschijnselen uit het historische domein te jatten en ze te heretiketteren met een medische verklaring. De gelederen werden gesloten en het was duidelijk dat het gebied van de vijftiende tot de twintigste eeuw niet toegankelijk was voor mijn schennende voet.

Enigszins versuft luisterde ik naar de volgende voordrachten waarin gewone mensen eerst in heiligen veranderden en vervolgens in heksen, naar miraculeuze genezingen in Duitsland, Spanje en Ierland, verloskundige heksen, homeopathische bekeringen en in trance verkerende diagnosten. Peinzend vroeg ik mij af of het verleden niet te belangrijk was om alleen aan historici over te laten

Peter Bügel

(Deze column verscheen eerder in *Het Parool*)

Knijp uw neus dicht: een urine-fetichist!

In zijn column in het weekblad *Intermediair* heeft Marcel Hulspas ons een merkwaardige gezondheidsmaniak voorgesteld in de persoon van Coen van der Kroon. Deze persoon drinkt elke dag minimaal één glaasje van zijn eigen urine. Coen ondergaat als gevolg daarvan allerlei heilzame effecten. Zo heilzaam dat hij het nog nodig vond om over zijn onsmakelijke gewoonte een boekje te schrijven. Nederlandse uitgeverij bleken er niet alle zin in te hebben maar in Duitsland was er een uitgeverij, VGS genaamd die de handschoen opdraapte en er een boekje *Die goldene Fontäne* van maakte. Het is ongelooflijk, maar het is, verzekert ons Hulspas een kassucces geworden. Nu wilde ook een Nederlandse uitgever er wel aan. Uitgeverij Altamira geeft het manuscript van de urine-fetichist uit onder de truttige titel "Urine, een bron van gezondheid".

Het boekje moet in januari of daaromtrent zijn verschenen, maar we hebben er nog niet veel van bemerkt. Niet veel? Niks! Maar misschien hadden wij op 23 maart jongstleden in Amsterdam het alternatieve festival moeten bezoeken dat daar door het tijdschrift *Onkruid* was georganiseerd en waar men nu eenmaal een uitgelezen koor van verknijpte wonderdoeners kan verwachten.

Keren we dus nog even terug naar de column van Marcel

Hulspas waarin hij nog even het thema van de urinedrinkers verder uitwerkt: "Of u nu een glaasje urine drinkt of een duik neemt in de gouden fontein, het is allemaal amaroli. Althans, zo noemen Indiase yogi's de dagelijkse consumptie van de kleine boodschap. Ook zij zijn tevreden gebruikers. Een bekertje ochtendurine, zo wordt ons verzekerd, verbetert de meditatie. Twee jaar geleden kwamen twee Australische onderzoekers met een mogelijke verklaring. Ochtendurine bevat een behoorlijke hoeveelheid van het hormoon melatonine, tijdens de kleine uurtjes geproduceerd door de pijnappelklier. Over de rol van dit hormoon is weinig bekend, mogelijk heeft het invloed op ons dag-nachtritme, maar het werkt in ieder geval slaapverwekkend en pijnstillend. Mills en Faunce, van de universiteit van New South Wales, vermoedden dat de yogi beide effecten benut. Mediteren, zo blijkt uit hersenonderzoek, is weinig anders dan een dutje doen, en als je daarbij urenlang stilzit, met opgevouwen benen, is een pijnstillertje ook niet weg.

Na de yogi's en de Duitsers zullen binnenkort ook vele Nederlanders deze heilzame effecten kunnen ervaren. En dank zij Coen van der Kroon drinken ze dan geen pis, maar laven zij zich aan de Gouden Fontein".